

Fra fantasier om bærekraft til bærekraftige fantasier

Eskil A. Wold Larsen og Ole Jacob Madsen

Fra fantasier om bærekraft til bærekraftige fantasier

Klimaengasjement har en fundamental, affektiv side, og fantasier om bærekraft kan virke tiltrekkende. Med sin vektlegging av ubevisste fantasier kan psykoanalysen gi et verdifullt bidrag til forståelsen av grønn ideologi.

Menneskeskapte klimaendringer truer klodens økosystemer og står i fare for å utløse en verdensomspennende humanitær katastrofe (IPCC, 2013; NASA, 2016). Bevisstheten om «den menneskelige faktoren» i dette trusselbildet har gjort klimaendringer til et sentralt område innenfor samfunnsvitenskapene de siste tiårene. Psykologifaget som den fremste ekspertisen på menneskelig atferd har sågar blitt omtalt som klimavitenskapens «missing link» (Schmuck & Vlek, 2003). Winter og Koger (2004) hevder i forlengelsen av dette at kompetitive spørsmål som «Hvilken psykologi er best egnet?» i tilnærming til klima er kontraproduktivt gitt den sammensatte naturen til problemet, og konkluderer med at alle områder av psykologien potensielt har noe egenartet å tilby. Deriblant sosialpsykologisk kunnskap om holdninger og atferd (Stern, Dietz & Guagnano, 1995) og studiet av kognitiv dissonans (Festinger, 1957), som kan hjelpe oss å forstå barrierer mot klimahandling (Stoknes, 2017).

Psykoanalysen har med enkelte hederlige unntak i nyere tid (se f.eks. Lertzman, 2015; Weintrobe, 2012) i liten grad befattet seg med klimaspørsmål. Dette er uheldig siden klimaengasjement også har en fundamental affektiv, ubevisst side (Vetlesen, 2015). Dodds (2011) har sågar kalt den manglende psykoanalytiske interessen, i beste analytiske ånd, ikke bare (ned-)slående, men pervers, gitt den stadig mer dramatiske situasjonen for kloden. I denne artikkelen vil vi derfor gi en konkret analyse av klimabevisste handlinger i form av stemmemønstre, og deretter utforske hvordan en psykoanalytisk tilnærming med sin vektlegging av ubevisste fantasier kan gi et verdifullt bidrag i forståelsen av grønn ideologi og Miljøpartiet De Grønnes (heretter omtalt som MDG) appell i Norge.

Gjennom konstruksjonen av mennesket som en del av naturen postuleres også naturen som en grense for mulighetene menneskene har til å bekjempe klimaendringer

MDG ble opprettet i 1988, og fikk ett mandat på Stortinget for første gang etter valget i 2013. I kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2015 fikk MDG en oppslutning på 4,2 %. Fremgangen var bemerkelsesverdig, da nyetablerte partier sjelden når over sperregrensen i Norge. Til tross for at partiet fortsatt er lite, med kun ett mandat etter stortingsvalget 2017, viser forskning fra andre land at

når grønne partier får innflytelse, tvinges også andre partier til å bli mer progressive i klimaspørsmål (Gullberg, 2015). Fremgangen er således viktig uavhengig av om man sympatiserer med MDG eller ei. Og derfor bruker vi partiets fremvekst som et aktuelt materiale for å forstå hvordan grønn ideologi kan trekke til seg velgere. Hvilke implikasjoner resultatene måtte ha for praksis, det være seg klimapolitikk eller valgkamp, er opp til andre å vurdere.

Problemstilling

Den psykoanalytiske tilnærmingen er her representert ved den franske psykiateren Jacques Lacan (1901–1981), og en bestemt videreutvikling av hans læresetninger som kalles *lacansk diskursanalyse*. Lacan hentet inspirasjon fra Freuds tidlige interesse for spøker, forsnakkelser og drømmer, og mente at man i moderne psykologi hadde glemt betydningen av disse for det ubevisste, som Lacan hevdet var å sammenligne med oppbyggingen av et språk. Lik Freud opererte Lacan med tre ordener av subjektivitet: *Det reelle*, som innebærer en ren positivitet, eksistensen av noe førspråklig forut for kategorisering eller symbolisering. *Det symbolske*, som gjennom et nettverk av ord, meninger og verdier utgjør både de kulturelle ressursene og begrensningene subjektet har tilgjengelig for å danne seg en identitet. *Det imaginære*, som er den indre, billedlige representasjonen av det symbolske, der man forsøker å danne et selvbevisst hele.

Psykologifaget som den fremste ekspertisen på menneskelig atferd har sågar blitt omtalt som klimavitenskapens «missing link»

Et ontologisk utgangspunkt for Lacans (1985) psykoanalyse er at både subjektet og den diskursive verden det eksisterer innenfor, er kjennetegnet av en manglende evne til fullt ut å realisere seg selv. Det er alltid et element av det reelle som ikke fullt ut kan symboliseres, derfor er subjektet også alltid manglende. Individets *identitet* er dessuten avhengig av tilgjengeligheten av (ofte allerede gitte) *identitetsposisjoner*, og vi kan si at en funksjon av ideologi er å skape og vedlikeholde slike posisjoner. Det som tiltrekker et subjekt til en politisk ideologi ut fra dette synet, er deres produksjon av fantasinarrativer, som kommer med en lovnad om å fjerne subjektets mangler. Vår lacanske analyse av grønn ideologi tar derfor utgangspunkt i to helt grunnleggende problemstillinger: Hvilke fantasinarrativer om forholdet mellom menneske og natur konstruerer MDG? Og hvordan kan disse fantasinarrativene ha tiltrekningskraft på mennesker gjennom et stabiliserende løfte om helhet og utopisk visjon?

Metodologisk rammeverk

I *lacansk diskursanalyse* eksisterer det ikke én formalisert metode. Begrepet omfatter ulike teoretiske og metodologiske tilnærminger, løst knyttet sammen via et felles opphav (Parker & Pavón-Cuéllar, 2014). En måte å betrakte psykoanalysen på innenfor disse rammene er å betrakte den som en teoretisk diskurs, en unik sådan, som tillater forskeren å åpne opp og forstå en tekst på en spesifikk måte (Fink, 1998). Forskeren er først og fremst interessert i form, det vil si den symbolske strukturen, og de relasjoner som artikuleres innen den, heller enn intensjonen til avsenderen, eller den bevisste forståelsen til mottakeren (Parker, 2005). Det symbolske vil derfor få forrang kontra de to andre nivåene hos Lacan i vår analyse.

Fremgangsmåte

I en lacansk diskursanalyse jobber man på det symbolske planet, men enhver bearbeiding med forutbestemt teori må nødvendigvis innebære et visst ovenfra og ned-perspektiv. Målet er dog å kombinere det teoretiske perspektivet med et datadrevet perspektiv, slik at analysen alltid er nøye begrunnet i materiale (Frosh & Emerson, 2005). Det er flere som har gitt forslag til analytiske steg for Lacan og diskursanalyse (Cederström & Spicer, 2014; Glynos & Howarth, 2007; Neill, 2013; Parker, 2005, 2010), og disse tilnærmingene fungerer som nyttige holdepunkter for stegene som utformes nedenfor.

Å forstå en tekst gjennom Lacans diskurser betyr å studere både den symbolske orden og dens potensielle effekt i det reelle. Her følger vi Žižeks (1989) anvisning for en *diskursiv* lesning, og en lesning av *symptom*, det vil si affektive investeringer i visse posisjoner eller objekter. En diskursiv lesning vil undersøke det symbolskes struktur, med vekt på å undersøke måten hovedtegnet (som «grønn», eller «MDG», i vårt tilfelle) organiserer et nettverk av mening på, som samtidig ekskluderer andre meningsdannelser. Et viktig aspekt av en slik lesning er å vurdere det symbolskes grense, der tomrom eller motsigelser dannes, siden dette potensielt kan være den posisjonen begjærsobjektet, objektet fantasien er rettet mot, dekker over.

Det reelle eksisterer per definisjon utenfor det symbolske, og en lesning av symptomet kan dermed ikke påberope seg å oppdage den reelle investeringen som sådan (Parker, 2005). Man må heller «jage» den affektive dimensjonen (Neill, 2013), og her kan vi bruke teoretiseringen av fantasi som både et stabiliserende og et destabiliserende narrativ som veileder. Å lese symptomet blir dermed å undersøke hvilke løfter om *jouissance*, det vil si kompletthet eller utopisk visjon, som er synlige,

og hvordan det sirkulerer rundt *objekt (a)*. Videre må man identifisere hvilke trusler og barrierer som brukes som forklaring på subjektets manglende glede eller *jouissance*. Med andre ord undersøker man hvordan det symbolske nettverket kan dirigere begjær, som en vilje-til-*jouissance*, i en viss retning, og hvordan denne retningen forklares.

Materialet

Materialet vi har benyttet oss av, består av offentlig tilgjengelig materiale fra MDG, som partiprogram, kronikker av sentrale representanter fra partiet og politiske taler. Partiets prinsipp- og arbeidsprogram er hendig for å undersøke den grunnleggende, ideologiske strukturen til partiet, siden den eksplisitt definerer partiets verdisyn og målsettinger. Kronikkene er hentet fra et hefte partiet selv har gitt ut (MDG, 2015a), som man derfor må anta at partiet anser som sentralt. Analysen av taler er basert på transkripsjoner tilgjengelig fra partiets nettsider. Kronikkene og talene er dessuten skrevet eller presentert av de tre personene som fungerte som talspersoner (tilsvarende partileder) for MDG i perioden fra 2013 til 2016. Utvalget vårt representerer dermed de mest sentrale kildene til MDGs verdisyn, som attpåtil er utformet i den hensikt å appellere til velgernes politiske sinnelag.

Analyse- og resultatdel

Naturen som den store Andre

Enhver *ideologi* er alltid artikulert i et symbolsk nettverk, som Lacan (1985) kaller *den store Andre*, rundt styrende eller overordnede tegn, som inspirert av lingvistikken kalles for *hovedtegn* (S_1). Hovedtegnet funksjon er utførende; det betyr ingenting i seg selv, men organiserer andre tegns relasjon til hverandre og vil på den måten legitimere sin egen eksistens (Žižek, 1989). Det er åpenbart naturen som tjener som den store Andre i grønn ideologi. Naturen som struktur melder seg tidlig i partiets prinsippprogram, i nedfellelsen av de overordnede prinsippene for partiet: «Miljøpartiet De Grønnes mål er et medmenneskelig samfunn i økologisk balanse. Økonomien skal underordnes sunne økologiske prinsipper og fremme fred og rettferdighet både lokalt og globalt» (MDG, 2016b, s. 4). Man kan dermed allerede se en kontur av en symbolsk orden («økologisk balanse» og «sunne økologiske prinsipper»), som strukturelt er knyttet sammen med andre, menneskelige utfall («medmenneskelig samfunn» og «fred og rettferdighet»). I ytterste konsekvens er menneskets videre eksistens avhengig av naturen som system; mennesker kan bare «leve på en planet som er venner med seg selv, og i balanse med seg selv» (MDG, 2016c, avs. 7). Videre skriver partiet:

Heller enn et voksende materielt forbruk av begrensede ressurser vil vi prioritere bevaring og restaurering av økosystemer, artsmangfold og ressursgrunnlag. [...] Vi står overfor alvorlige trusler mot mangfoldet av liv på jorda og dermed også vårt eget livsgrunnlag. Menneskelig aktivitet legger beslag på store deler av verdens areal og er i ferd med å utløse irreversible klimaendringer. Utviklingen truer fred, velferd, liv og helse, så vel som naturens balanse. (MDG, 2016b, s. 4)

«Mangfoldet av liv på jorda» fungerer her som en forutsetning for «vårt eget livsgrunnlag». I tillegg dannes det likeverdighet mellom «et voksende materielt forbruk av begrensede ressurser», «irreversible klimaendringer» som utløst av «menneskelig aktivitet», og «utviklingen [som] truer fred, velferd, liv og helse, så vel som naturens balanse». I tillegg til den biologisk-eksistensielle trusselen mot selve livsgrunnlaget så er trusselen «Menneskelig aktivitet» har mot menneskelige utfall som («fred, velferd, liv og helse») mediert gjennom endringer i den symbolske ordenen («irreversible klimaendringer»). Klimaendringer og trusselen mot livsgrunnlaget tar dermed en universell rolle vis-à-vis det partikulære (Laclau, 2000a). På denne måten blir menneskers reelle eksistens domestisert til naturen som et symbolsk system, som en garanti for liv.

Revnen i det symbolske

Når man blir bedt om å artikulere et standpunkt, så kan man, i vårt lacanske rammeverk, aldri fortelle hele (den reelle) sannheten: Jo flere tegn i det symbolske systemet som introduseres, jo større sannsynlighet er det for selvmotsigelser eller «hull» (Verhaeghe, 1998). Vår analyse avdekker visse motsetninger i artikuleringen av forholdet mellom menneske og natur, som kan være et tegn på at dette forholdet representerer punktet der symboliseringen mislykkes.

Partiet har et eksplisitt mål om «at mennesket må tilpasse seg jordas økologiske tåleevne», basert på «en utvikling i balanse med naturen til grunn for videre samfunnsutvikling» (Opoku, 2015a, s. 8). Talsperson Rasmus Hansson sier i en tale at naturen «overgår alt mennesker er i stand til» (MDG, 2015c, 14:50–14:55). Slike påstander konstruerer naturen som noe eksternt til mennesket, som noe som eksisterer uavhengig av oss, som mennesker må tilpasse seg. I partiets prinsippprogram kan man derimot finne en annen formulering av forholdet mellom menneske og natur, der partiet har som «utgangspunkt at menneskene ikke står hevet over naturen, men er en del av naturen» (MDG, 2016b, s. 4). Denne siste formuleringen ble spesifikt tatt opp av KrFs Einar Lunde, som nettopp

etterspurte en klargjøring av partiets menneskesyn. Daværende talsperson Hilde Opoku (2015b) kalte spørsmålet hans om et «antroposentrisk menneskesyn eller ei» for en avsporing, og la til:

Fra oldtidens filosofer, via opplysningstidens tenkere og fram til vår egen Gro Harlem Brundtland har det rådet en forståelse av naturen som en kraft som kan mestres av mennesket, vi må bare finne ut hvordan – så kan vi høste av dens grøde og dele rettferdig av dens rikdom. [...] Bevisene er nå mange nok til å vite at denne kraften ikke kan temmes, vi må spille på lag med den. Vi må spille på lag med naturkreftenes prinsipper dersom mennesker og dyr skal overleve. Jorden klarer seg fint uten oss. Med ideen om bærekraftig utvikling som har rådet den politiske miljødiskursen de siste 30 årene har vi tapt betydelig tid mot en økologisk bærekraftig omstilling. (Opoku, 2015b, s. 14)

I dette utdraget konstrueres naturen som en «kraft», som man må «spille på lag med» for å «overleve». Det er dermed en viss kontrast her til det allerede siterte utdraget fra prinsippprogrammet, der mennesket antas å være en del av naturen. Mennesket posisjoneres som *internt* til naturen, men naturen eksisterer også som *eksterne* prinsipper som mennesket må «spille på lag med» for å overleve. Med andre ord er mennesker ikke inkludert i «naturen som en kraft». Posisjonen som sikrer samspill med naturen, og dermed også overlevelse, er definert som «en økologisk bærekraftig omstilling», viser til begrepet «bærekraft» som en posisjon (eller objekt) som knytter menneske og natur sammen, slik at livsgrunnlaget kan sikres.

Med naturen som en «kraft» spesifiseres det også at «Jorden klarer seg fint uten oss». Men dette blir mer uklart på et senere tidspunkt i kronikken, der Opoku (2015b, s. 14) skriver:

«Nå har vi ikke mere tid å miste, vi må både redde menneskeliv og naturen – samtidig. Å sette det opp mot hverandre er meningsløst med mindre man kan diskutere hva slags praktiske konsekvenser det vil ha.» Både «menneskeliv» og «naturen» presenteres her som to forskjellige enheter som må «reddes [...] samtidig». Dette introduserer en ny dynamikk mellom de to: Som vi allerede har sett, er naturen selve livsgrunnlaget for mennesker, og dermed vil det å redde naturen også innebære å redde mennesker. Men hvis vi aksepterer at «jorda» og «naturen» fungerer i et metaforisk forhold, så vil «jorden klarer seg fint uten oss» implisere at naturen ikke behøver å reddes, den vil fortsette selv om menneskene ikke reddes. Selv om et skille mellom menneske og natur

kvalifiseres ved at «man kan diskutere hva slags praktiske konsekvenser det vil ha», kan man enda påpeke at det er motsigelser i hvordan «praktiske konsekvenser» fungerer ensidig som å diskutere hvilke forpliktelser mennesker har, i forhold til å redde naturen som livsgrunnlag slik nåværende forhold er.

Motsigelsen blir enda tydeligere i en annen av Opokus (2015a, s. 7) historiske redegjørelser for forholdet mellom mennesket og natur:

[F]ramveksten av det moderne samfunnet har endret menneskers forhold til naturen [...] I tradisjonelle samfunn sto mennesket i et eksistensielt samspill med naturen. Modernitetens inntog markerte menneskets distansering fra naturen. Ved hjelp av vitenskap og teknologi skulle myndighetene sørge for økonomisk vekst og sosial utvikling.

Her blir en typisk beskrivelse av moderniteten, «økonomisk vekst og sosial utvikling», supplert med en tanke om «distansering fra naturen», fra et originalt «eksistensielt samspill». Hvis MDGs utgangspunkt er at mennesket er «en del av naturen», som det står i begynnelsen av prinsippprogrammet, så er like fullt naturen noe mennesket kan bli distansert fra. Med mennesket som «en del av naturen» kan forholdet mellom menneske og natur ennå endres, og således har man også blitt «distansert» under moderniteten.

Fantasinarrativer

Lacan følger den franske lingvisten Ferdinand de Saussure i sin teoretisering av det symbolske som bestående av ekvivalenser og opposisjoner uten positivt innhold (Parker, 2005). Det symbolskes funksjon er å domestisere det Lacan kaller det *reelle*, som en ren positivitet, en eksistens uavhengig av symbolisering, men det symbolske kan aldri fullt ut representere det reelle, siden det kun er et system av ekvivalenser og opposisjoner. Det reelle inkluderer en type psykisk energi eller ren nytelse, som Lacan kaller *jouissance* (Glynos, 2001). Subjektet vil alltid søke *jouissance*, og en kan til og med betrakte politikken som en lovnad om tilgang til og administrering av *jouissance* (Žižek, 2006b), men subjektet kan aldri fullt oppnå det. Derfor er både det symbolske nettverket og subjektet alltid manglende.

Det er her begjæret kommer inn. Begjær kan, for Lacan, forklares som en «vilje-til-*jouissance*» (Evans, 1998, s. 6). Det konkrete målet for begjæret er et (empirisk) objekt, som

Lacan kaller *objekt a*, som skal dekke over det symbolske og subjektets mangel (McGowan, 2013). Subjektets begjær blir dirigert av fantasinarrativer, som fungerer som symbolske koordinater på relasjonen mellom subjektet og objekt a (Neill, 2011). En fantasi fungerer gjennom et dobbelt narrativ: For det første må det etablere et objekt a gjennom et narrativ om personlig fullkommenhet, med andre ord etablere en vilje-til-jouissance. For det andre må fraværet til objekt a forklares gjennom å konstruere en barriere som først må brytes. Det er altså både et stabiliserende og et destabiliserende narrativ (Žižek, 1997a). Et ofte brukt eksempel er nasjonalsosialistisk ideologi, der en jouissance gjennom Det tyske rikets storhet blir nektet folket gjennom en korrupperende figur som «jøden», «kommunisten» eller «den homofile» (Stavrakakis, 1999). Disse narrativene fungerer ved å veilede subjektet gjennom den sosiale virkeligheten, og forklarer subjektets ufullstendighet (Žižek, 1989).

Hovedtegnet «grønn»

Klimaendringer som en trussel mot livsgrunnlaget fungerer som et destabiliserende fantasinarrativ, både som en eksistensiell trussel og gjennom å identifisere barrierer for endring. Med «grønn» som hovedtegn organiseres naturen som et symbolsk system på en måte der «de blå og røde ideologisettene» mangler svar på «spørsmålet om hvordan menneskeheten skal greie å leve i balanse med planeten sin», og de er i seg selv «sterke bidragsyttere til de fundamentale miljøproblemene vi nå står overfor» (MDG, 2015b, avs. 34). Som et fantasinarrativ blir *rødt* og *blått*, som potensielle hovedtegn, dermed redusert til å mangle nødvendig kunnskap for å møte trusselen, samtidig som de ilegges ansvar for å ha skapt den. Men det stabiliserende narrativet MDG kommuniserer, handler om mer enn bare å beskytte mot klimaendringenes konsekvenser. Partiet kommer også med andre visjoner om fremtiden, som kan ha tiltrekningskraft gjennom en vilje-til-jouissance. I en sammenligning av FNs bærekraftsmål og MDGs visjon sier talsperson Hansson: «FNs bærekraftsmål ligner sterkt på De Grønnes overordnede prioriteringer, og betyr at Norge må være et annerledes samfunn i 2040» (MDG, 2015b, avs. 7). Videre utfyller Hansson den destabiliserende trusselen med en stabiliserende visjon om fremtiden:

I 2040 gjenopplever Norge dugnadsånden fra årene etter 1945: Vi bygger et nytt samfunn, er i gang med et nytt felles samfunnsprosjekt. Norge syder av nytenking og nyskaping. Vi arbeider oss inn i en ny tidsepoke og legger bak oss den overhengende trusselen mot jordas livsgrunnlag som tårner seg opp rundt oss akkurat nå. Vi er enige

om å basere det norske samfunnet på rammer som bevarer livsgrunnlaget. (MDG, 2015b, avs. 10)

Det er et åpenbart fokus på *nyhet*: «nye forutsetninger», «nytt samfunn», «nytt felles samfunnsprosjekt», og så videre, som viser til et brudd med det gjeldende. Denne koblingen mellom nyhet og å fjerne «trusselen mot jordas livsgrunnlag», gjennom «rammer som bevarer livsgrunnlaget», impliserer at man trenger nettopp et «nytt samfunn», og så videre, for å sikre livsgrunnlaget. I tillegg er det lagt vekt på en form for aktiv kontroll, gjennom «dugnadsånd», et felles «vi» som driver med et «felles samfunnsprosjekt» og «nytenking og nyskaping». Dette plasserer subjektene i en aktiv rolle, som bidragsyttere mot en delt belønning, heller enn som passive mottakere av overformynderi.

Miljøbevegelsen har tidligere fått kritikk for å være overstadig negative i fremstillingen av klimautfordringene, eksempelvis ved å spille på folks frykt, som kan virke mot sin hensikt og fremprovosere benektelse (Schor, 2015; Stoknes, 2017). MDG (2016a, s. 4) presenterer derimot samfunnsendringer for å begrense klimaendringer i et positivt lys: «Vi ønsker at Norge skal vise i praksis at et bærekraftig samfunn er en positiv mulighet – til beste for alle.» Partileder Hansson refererer til mulighetene for et bærekraftig samfunn som «en rik mulighet» og følger opp med at dersom man «forvalter naturen på en bærekraftig måte, er potensialet enormt» (MDG, 2015b, avs. 57). I begge disse utdragene blir tegnet «bærekraft» presentert som en posisjon der struktur («forvalte naturen») knyttes sammen med positiv belønning («det beste for alle» og «enormt potensial»).

Psykoanalysen har med enkelte hederlige unntak i nyere tid i liten grad befattet seg med klimaspørsmål

Et av hovedtrekkene MDG utfordrer med deres visjon om et nytt samfunn, er forbrukets rolle i det nåværende samfunn. I utgangspunktet kan man se på det som en form for offer, der enkeltindivider må gi opp sin vante kilde til glede (eller jouissance), til fordel for et kollektivt mål. Men for MDG fungerer også forbruket som en hindring for jouissance. Som det står i partiets arbeidsprogram, har man fokus på «livskvalitet for alle, framfor et stadig økende konsum» (MDG, 2015a, s. 4). Hansson sier i en tale: «Jeg tror at om 25 år har vi i Norge det bedre med oss selv, fordi vi har et felles formål som går dypere enn personlige rettigheter, kjøpekraftvekst og forbruk» (MDG, 2015b, avs. 8). Det er dermed en vektlegging av et «felles formål», i motsetning til «personlige rettigheter, kjøpekraftvekst og forbruk», som en vei til å ha det «bedre med oss selv». «Personlige

rettigheter, kjøpekraftvekst og forbruk» er da en hindring mot å ha det «bedre med oss selv»; de som har investert i disse strategiene, kan ikke oppnå det samme målet som «et felles formål» kan tilby. Videre vil «flere føle at det gir mening i å delta, fordi mennesker, kultur og natur betyr mer enn i dag, mens pengeøkonomi og forbruk betyr mindre i det folk oppfatter som tilhørighet og livskvalitet» (MDG, 2015b, avs. 15). Her blir også subjektet satt i en aktiv posisjon, som å være sin egen mester, med et samfunn basert på subjektets opplevde «mening i å delta», og hva de «oppfatter som tilhørighet og livskvalitet».

Hysteriske forbrukere

Diskurs er primært et strukturelt begrep hos Lacan. Diskurs utpeker visse komponenter: tegn, subjekt og begjærsobjekt, som alltid står i et formalisert forhold til hverandre. I Lacans formalisering kan disse komponentene innta fire plasser. Øverste del består av en *aktør*, som alltid adresserer en *andre*. Under aktøren ligger det en *sannhet* den handler ut ifra, og samhandlingen leder alltid til et *produkt*. Disse representerer ulike sosiale bånd, og svarer til fire posisjoner: mesterens diskurs, universitetets diskurs, hysterikerens diskurs og analytikerens diskurs.

Mesterens diskurs

$$\frac{S_1}{\$} \longrightarrow \frac{S_2}{a}$$

Universitetets diskurs

$$\frac{S_2}{S_1} \longrightarrow \frac{a}{\$}$$

Hysterikerens diskurs

$$\frac{\$}{a} \longrightarrow \frac{S_1}{S_2}$$

Analytikerens diskurs

$$\frac{a}{S_2} \longrightarrow \frac{\$}{S_1}$$

I *mesterens diskurs*, eller den fundamentale diskurs, er subjektets eksistens et splittet subjekt som fungerer som sannhet, som gir S_1 status som aktør som et tegn subjektet kan identifisere seg med. S_1 underlegger seg S_2 , altså organiserer den kunnskap under seg selv som hovedtegn. S_1 skal

adlydes, for ingen annen grunn enn at den er S_1 . Resultatet er produksjon av et begjærsobjekt for subjektet, eller tap av det reelle (Fink, 1998). Under senkapitalismen kan denne prosessen fungere som en diskurs som produserer visse statusobjekter som skal forbrukes, men der økosystemets reelle eksistens trues med å kollapse. For å dekke tapet kan ideen om etisk forbruk, der statusobjekter er mer miljøvennlige, ta form som det empiriske objektet som lar systemet fortsette sin gang. I *universitetets diskurs* er S_2 agenten, mens S_1 fungerer som den skjulte sannheten. I praksis betyr det at S_2 presenteres som nøytralt, gjerne basert på vitenskap eller fornuft, og dermed skjuler den ideologiske dimensjonen (Pavón-Cuéllar, 2010). Den adresserer objekt a, og forklarer eller rettferdiggjør dens status. Det skaper et splittet eller ubevisst subjekt, som finner sin plass i den symbolske rekken (Fink, 1998). Grønn kunnskap om klimaendringer kan komme med et budskap om at vi må handle umiddelbart (S_2), som samtidig skjuler den ideologiske posisjonen (S_1) den har sitt utspring i. *Den hysteriske diskurs* plasserer a som sannheten for \$, og produserer ny kunnskap, altså S_2 (Župancic, 2006). Hvis tapet av reell natur (a) er en konsekvens av senkapitalismen, kan en hysterisk diskurs være en utfordring av mesteren (S_1) som genererer ny kunnskap (S_2), som etisk forbruk. *Analytikerens diskurs* er i den kliniske settingen målet med psykoanalytisk behandling og betyr at analytikeren inntar posisjonen som pasientens begjær. Hvis vi ekstrapolerer fra klinikken til det diskursanalytiske, kan vi forstå framveksten av grønne ideologier i Europa ut fra analytikerens diskurs: Et traumatisk møte med klimaendringer (a) viser seg for subjektet (\$), som trenger et nytt holdepunkt for å forstå dette (ny S_1 , i dette tilfellet grønn). Slik kan en ny forståelse vokse fram (S_1 ? S_2).

Flere lacanske teoretikere har studert hvordan forbruksartikler blir investert med begjær under nyliberalismen (McGowan, 2004; Stavrakakis, 2007). Et av hovedtrekkene MDG utfordrer med deres visjon om et nytt samfunn, er forbrukets sentrale plass. I utgangspunktet kan man se på det som en form for offer, der forbrukeren må gi opp sin kilde til nytelse eller jouissance til fordel for et kollektivt mål. I MDGs symbolske univers, der forbruk og vekst representerer en trussel mot naturen og livsgrunnlaget, må denne formen for forventet jouissance ekskluderes:

Vi får ikke høyere livskvalitet av tre ganger så mye materielt forbruk. For planeten jorda vil det være livsfarlig. Likevel er det dette Norge har stø kurs mot. Miljøpartiet

De Grønne vil ha en politisk diskusjon om forbruksvekst er riktig oppskrift på et godt framtid-Norge. (Hansson & Opoku, 2015, s. 9)

I hysterikerens diskurs retter det manglende subjektet (a/\$) sin oppmerksomhet mot sin mester (S₁) og venter svar på spørsmålet om hva den skal begjære (S₂). Hansson og Opoku kan leses som å sette opp en slik konfrontasjon. De fremstiller forbrukersamfunnets subjekt som manglende, og synliggjør konsekvensene av begjæret som «livsfarlige», en trussel mot vår reelle eksistens. Hvis et subjekt opplever seg selv som manglende gjennom en ekskludering av forbrukets jouissance, blir subjektet innskrevet som allerede manglende i forbrukersamfunnets symbolske orden. Å innby til «en politisk diskusjon» om «et godt framtid-Norge» kan da forstås som å tilby nye koordinater for begjær. Hansson og Opoku (2015, s. 11) vedgår at de ikke besitter «fasiten for det gode, norske liv», men de tilbyr endatil noen pekepinner for veien videre:

Første steg må være å få forbruket mer fornuftig. Vi må få produkter som varer lengre og kan repareres. Pris og kvalitetskrav som sikrer menneskerettigheter og miljø må etableres. En satsing på deling, gjenbruk og reparasjon er enkle grep som også ivaretar forbrukernes interesser. (Hansson & Opoku, 2015, s. 10)

Utdraget etablerer en rekke av tegn som utledes som «fornuftige». Inkluderingen av blant annet «menneskerettigheter og miljø» som noe «fornuftig» gjør at et «fornuftig» forbruk som et konsum som «sikrer menneskerettigheter og miljø», blir tatt for gitt som en nøytral posisjon. Denne formen for interpellasjon av subjektet som forventet å følge den store Andres ileggelse, kan kontrasteres med repetisjonen av subjektets eget beste i siste setning: «forbrukernes interesser» som en målsetting. Subjektets posisjon blir dermed delt mellom et tilsynelatende rasjonelt påbud og det at deres (antatte) egne interesser blir løftet i sentrum.

Grønn kunnskap eller ideologi?

Som den dominerende diskursen i informasjonssamfunnet fungerer universitetets diskurs ved at kunnskap spiller en ideologisk rolle, ved å forklare og rettferdiggjøre kunnskapens (S₂) forhold til objekt a (Žižek, 2006a). Forskning i seg selv kan etterstrebe å være nøytral, men å gå fra det deskriptive (forskningen) til det normative (ideologiske), mens man antar en nøytralitet, er selve funksjonen til universitetets diskurs. Kunnskap kan dermed ha et fantasielement, gjennom å komme

med lovnader til jouissance, og å identifisere hindringer. Vi kan illustrere dette videre med et annet utdrag fra Hanssons «Norge i 2040»-tale:

Det er den klare viljen til å sette jorda som ytre ramme for politikk som primært skiller oss politisk, og gjerne ideologisk, fra andre. Vi sier at miljø er viktigst, ikke i den forstand at frosker er viktigere enn folk, men i den forstand at vi tar konsekvensen av moderne kunnskap: Menneskeheten har nå kapasitet til og er i ferd med å ødelegge livsgrunnlaget på den eneste jorda vi har. Bare ved å styre den kapasiteten kan vi sikre mennesker et godt og verdig liv. (MDG, 2015b, avs. 31)

Den politisk-ideologiske symboliseringen av naturen, slik grønn ideologi artikuleres, blir skjult gjennom en erkjennelse av «konsekvenser» av «moderne kunnskap». Det destabiliserende elementet er, som nå ofte repetert, gjennom menneskers «kapasitet til [...] å ødelegge livsgrunnlaget», som er kunnskapen MDG «tar konsekvensen av». Som et stabiliserende, «vilje-til-jouissance»-narrativ kommer å «ta konsekvensen av moderne kunnskap» med funksjonen at det kan «sikre mennesker et godt og verdig liv». Å ikke «sette jorda som ytre ramme», altså å ikke akseptere den ideologiske symboliseringen av naturen, betyr dermed at man ikke vil sikre «mennesker et godt og verdig liv», men denne koblingen kan ikke utfordres, siden den er presentert som en nøytral, rasjonell «konsekvens» av «moderne kunnskap». Å utfordre denne preskripsjonen av en løsning vil dermed være å motsette seg «moderne kunnskap». Denne formen for ideologisk bruk av kunnskap er et av de vanligste tegnene på universitetets diskurs: Ved å «okkupere» posisjonen som kunnskap kan man sikre at enhver utfordring er en form for dogmatisk tilslutning til en posisjon som står i kontrast til kunnskap (Žižek, 2006a).

Med framveksten av klimaendringer som en politisk utfordring betyr det en rekke begreper med uklar definisjon (altså flytende tegn) som kan utfordres, og med meninger som blir låst gjennom forskjellige hovedtegn (Brown, 2016). En av funksjonene ved universitetets diskurs er da å bruke kunnskap til å gi mening til slike tegn:

Vi må ta inn over oss hva bærekraft faktisk betyr. Vi blir nødt til å forholde oss til hva økologisk balanse faktisk er. Vi må begynne å ta begreper som kretsløpsøkonomi på alvor. Og det er ting vi blir pukka nødt til å gjøre annerledes. Visjonen om

et bærekraftig samfunn er ikke lenger sære grønne svermerier. Det er knastørr nøkternhet og steinhard realisme. (MDG, 2015c, 5:20–5:48)

«Vi»-et i denne sammenhengen kan ses på som overbestemt: mellom et «vi» som partiet (eller personer som generelt identifiserer seg som grønne) versus et «vi» som nordmenn, borgere eller velgere. Man kan se på forskjellen mellom de to som to interpellasjoner til ego-idealene, som enten er stabiliserende eller destabiliserende. Et «vi» som den norske befolkningen generelt, er interpellert som å mangle kunnskap; «vi» har et behov for å forstå «hva bærekraft faktisk betyr», til å «forholde oss til hva økologisk balanse faktisk er». På den andre siden er «vi»-et som partiet selv inneholder av denne kunnskapen. Hvis man observerer seg selv fra denne posisjonen, kan man observere seg selv fra en posisjon der man innehar de nødvendige kunnskapene og løsningene for hva «bærekraft», «økologisk balanse» og «kretsløpsøkonomi» er. Å identifisere seg med «vi»-et som MDG, betyr dermed å identifisere seg med selve løsningen på klimautfordringene.

En måte å tilsløre sitt eget ideologiske bakteppe på er å forankre sin politikk i en form for determinisme. Dette var tilfellet i Sovjetunionen, som var et av Lacans egne eksempler på universitetets diskurs i praksis (Žižek, 2006a). Man kan se en lignende fremstilling i Hanssons landsmøtetale fra 2015:

Kamerater! Det er hundre år siden arbeiderbevegelse, kvinnebevegelse, og nytenkende folk fra hele samfunnet skapte en ny norsk framtid. De hadde en visjon om et rettferdig velferdssamfunn. Den visjonen var en ren utopi. Noe sånt hadde aldri vært mulig. Men etter hvert skjønte flere at utopien var riktig. Stadig flere politiske optimister arbeidet for å gjøre den til virkelighet. De visste at utopien var forankret i en framtid som *måtte* komme. Og derfor kom den. Miljøpartiet De Grønne har en like stor visjon. Den er like utopisk, men den er det nødvendige svaret på framtiden vi *vet* ligger foran oss. (MDG, 2015c, 4:04–4:58)

Først kommer det her en verdibasert vurdering, der visjonen beskrives som «rettferdig» og «riktig», som gjør enhver opposisjon om til en motstand mot rettferdighet og riktighet. For det andre presenteres visjonen ikke bare som mulig, men som nærmest uunngåelig; som en framtid som kom fordi den «*måtte* komme», og «det nødvendige svaret på framtiden vi *vet* ligger foran

oss». Alternative visjoner blir dermed umuliggjort; de er verken rettferdige eller riktige, og de korresponderer ikke med det vi *vet* vil skje, eller hva som *må* komme.

Diskusjon

Fantasinarrativer virker slik at de forklarer subjektets og den store Andres mangler, og peker ut en løsning på manglene. Slik bidrar fantasien med rammeverk der subjektene kan forstå hvem de er, og hva som forventes av dem. Med bakgrunn i analysen er vår påstand at «bærekraft» fungerer som begjærsobjekt (a) og målet for MDGs ideologiske fantasi. Fra «bærekraft» som posisjon artikuleres den dominerende symbolske strukturen som manglende, via et destabiliserende narrativ om klimaendringer som truer selve livsgrunnlaget. Naturen som ramme konstrueres som en løsning på denne trusselen, og det er nettopp henvisningen til «bærekraft» som rettferdiggjør konstruksjonen av naturen som ramme. Det er med utgangspunkt i «bærekraft» som objekt at subjektet kan gjenkjenne seg selv som både en del av naturen og som truet av klimaendringer.

Gjennom konstruksjonen av mennesket som en del av naturen postuleres også naturen som en grense for mulighetene menneskene har til å bekjempe klimaendringer. Det er fra denne posisjonen at subjektet kan inneha kunnskap, som samtidig ekskluderer andre identifiseringer. Denne eksklusjonen skjer enten ved å gjøre andre subjekter kunnskapsløse eller ved å kritisere dem for ikke å handle i tråd med viten. «Det grønne subjektet» er dermed interpellert som å inneha kunnskap, samtidig som det kommer en handlingsorientering mot et nytt levemønster som er rettferdiggjort av den nevnte kunnskapen.

Foruten trusselen mot livsgrunnlaget som et destabiliserende narrativ konstrueres grønn ideologi gjennom en lovnad til jouissance, og en kritikk av de eksisterende forventningene om jouissance som forbruk. Et repetert motiv hos MDG er muligheten til å ha frihet, til å føle mening, til å ha det bedre med oss selv og til å ha et samfunn som setter menneskenes behov i sentrum. Vi kan se dette som stabiliserende fantasinarrativer som veileder subjektene begjær i en viss retning. I tillegg blir den dominerende formen for jouissance, forbruk, postulert til å mangle den lovede jouissance, samtidig som forbruk og vekst er innvevd i et regime som bidrar til klimaendringer. Dette tillater subjekter som opplever en mangel på jouissance, et diskursivt rom der man kan rette sitt begjær i andre retninger. Det som ligger implisitt, er dermed hvordan underordningen til naturen

som symbolsk struktur inkluderer mer enn bare en fjerning av trusler, men også en lovnad om bedre livskvalitet.

Hvordan kan MDGs fremtidsvisjon holde det den lover?

Hvis man har som premiss at naturen fungerer som den store Andre i det ideologiske systemet til MDG, så må vi ta hensyn til premisset om at den store Andre alltid er ufullstendig (Žižek, 1989). Žižek (2007) har tidligere formulert naturen som den Andre som en projisering av ønsket om kontroll på et iboende kaotisk system. Žižek omskriver derfor Lacans maksime om at «den store Andre eksisterer ikke» til «naturen eksisterer ikke». På den måten kan også forestillingen om at man må redde mennesket og naturen samtidig være sann: Uten menneskelige subjekter vil ikke naturen som symbolsk orden lenger eksistere.

Basert på vår analyse av naturen som den store Andre har vi rettet en påstand om at forholdet mellom menneske og natur kan fungere som revnen i det symbolske, der symboliseringen møter sin grense. Hvis vi følger Žižek på at grønn ideologi fungerer gjennom projisering av orden på et kaotisk system, går revnen i det symbolske ut på at menneskers posisjon i systemet ikke fullt ut kan garanteres for. Ved å fremstille mennesket som både en del av naturen og med et behov for å finne en balanse med naturen, opphøyes mennesket til å være noe *ekstra-naturelt*: Vår atferd er ikke naturlig i seg selv, fordi det fremlegges et implisitt kriterium av hva det å være en del av naturen innebærer. Paradokset her er hvordan det grønne subjektet må «frasi» seg sin spesielle posisjon vis-à-vis naturen, å innrette seg i naturens balanse heller enn å dominere den, men samtidig kreves menneskets spesielle status – vår kapasitet til å endre atferdsmønster og reagere på ny kunnskap – for å redde naturen man skal innrette seg etter. «Bærekraft» som objekt a er dermed *alltid allerede tapt*: Den eneste måten vi kan forsikre oss om videre å være en del av naturen på er ved å handle på en ekstra-naturlig måte. Dette kan formaliseres ved å følge oppsettet til mesterens diskurs:

$$\frac{S_1(\text{Tegnet grønn})}{\$ (\text{det grønne subjektet})} \rightarrow \frac{S_2(\text{Menneske som en del av naturen})}{a (\text{Menneskets spesielle status})}$$

Subjektet frasier seg sin spesielle status som ekstra-naturlig ved å underlegge seg naturen som ramme, ved å spille på lag med naturens kraft, respektere naturens egenverdi og å vurdere seg selv som en del av naturen. Funksjonen til «bærekraft» som objekt a er dermed å tilegne seg menneskets spesielle status, dets kapasitet som ekstra-naturlig, og å få denne kapasiteten til å fungere

for systemet. Det representerer en endring av menneskers livsførsel til en livsførsel som ikke truer naturen som symbolsk univers, rettferdiggjort av en kodifisering av naturen som en garanti for menneskers livsgrunnlag. Denne tilegnelsen blir tilslørt gjennom muligheten for å identifisere seg med både en personlig og en kollektiv vilje: med referanser til menneskers eget beste, muligheten for et samfunn der flere kjenner mening i å delta, og et mål som alle ønsker å nå. Samtidig blir andre manifestasjoner av menneskers potensial, som vitenskapelige og teknologiske fremskritt, kvalifisert med at naturens tålegrense alltid vil fungere som en ramme. Slik sikres menneskers kapasitet til å jobbe for systemet heller enn å overgå og erstatte det. Tegnet «bærekraft» representerer dermed posisjonen der menneskets ekstra-naturlige status, samt dets påstått rettmessige posisjon som en del av naturen, møtes.

Som den dominante diskursen i det teknologiske informasjonssamfunnet (Pavón-Cuéllar, 2010; Žižek, 2006a) fungerer universitetets diskurs ved å rettferdiggjøre denne tilegnelsen som en rasjonell funksjon. Vi kan formalisere det slik:

$$\frac{S_2 \text{ (Rasjonalitet)}}{S_1 \text{ (Grønn ideologi)}} \longrightarrow \frac{a \text{ (Bærekraft)}}{\$ \text{ (Splittet subjekt)}}$$

Den ideologiske funksjonen til rasjonalitet, kunnskap og forskning er altså å rettferdiggjøre relasjonen til objekt a, som vi kan kalle tilegnelsen av menneskets spesielle kapasitet gjennom tegnet «bærekraft», mens det ideologiske bakteppet blir tatt for gitt. Det ideologiske bakteppet, som er styrende for retningen kunnskapen rettes i, blir ikke eksplisitt anerkjent, men kunnskapen legitimerer enda dets stemme, og tar den for gitt (Fink, 1998). Kunnskapen fungerer også ved å avlede fra eksplisitt antagonisme. Et eksempel er Opokus nevnte avfeining av KrFs Lunde, som stiller spørsmål ved det antroposentriske menneskesynet, mens MDGs posisjon rettferdiggjøres ut fra beviser. Resultatet av universitetets diskurs er det splittede subjektet, som jobber for systemet, uvitende om sin egen splittelse via eksklusjon og tilegnelse av objekt a fra systemet. Dette virker dermed som en ubevisst struktur for subjektet.

Avslutning

Vi spurte innledningsvis hvilke fantasinarrativer om mennesket og naturen MDG konstruerer, og deretter spurte vi hvordan disse fantasinarrativene kan ha tiltrekningskraft på velgerne gjennom et stabiliserende løfte om helhet. Vår analyse viser hvordan stabiliserende og destabiliserende fantasinarrativer sirkulerer rundt begrepet «bærekraft». På den ene siden virker fantasier om bærekraft tiltrekkende, gjennom å sikre en garanti for videre liv, samt å komme med lovnader om økt livskvalitet. I tråd med det moderne informasjonssamfunnet blir disse fantasinarrativene supplert med posisjoner som fornuft og forskning. På den andre siden blir fraværet av bærekraft presentert som en trussel mot menneskers videre eksistens, og det blir knyttet opp mot en forbruksutvikling som ikke gagnar menneskets livskvalitet, eller er i tråd med forskning. På den måten kan vi se hvordan MDG virker tiltrekkende gjennom å eksponere subjektet for mangler i status quo, samtidig som de tilbyr subjektet løsningen på disse manglene.

I tiden etter kommunevalget i 2015 stagnerte veksten til MDG. En Norstat-måling i november 2016 ga MDG en oppslutning på 1,7 prosent, en halvering fra valget. For april 2018 viser NRKs Partibarometer utført av Norstat en oppslutning på 2,5 prosent. Tilbakegangen kan bero på mange ting. Historiene om Rasmus Hanssons SUV-kjøp og flyreiser, eller Oslo-byråd Lan Marie Nguyen Bergs drosjetur etter en TV-sending, kan ha sendt negativt signal siden de innehar posisjonen som subjekter som virkelig skal tro på MDGs ideologi, men som enda nyter en «forbudt» jouissance (Žižek, 1997b). Forslag om prisendringer på flyreiser og fossilt brennstoff og utfasing av oljenæringen kan oppleves som truende mot ens forventede jouissance og eksistensielle trygghet. Og kanskje erfares MDGs destabiliserende narrativ som for overveldende i lengden, slik at mange vil vende tilbake til sine vante preferanser.

Hva må gjøres? Selv om man argumenterer for at politisk teori bør åpne for transformativ praksis (Laclau & Mouffe, 1985), og psykoanalysen har et politisk potensial (McGowan, 2013), må man likefullt ha i bakhodet forskjellen mellom mesterens diskurs og analytikerens diskurs. Å artikulere en absolutt løsning som en form for samfunnsorganisering, vil være å operere ut fra mesterens diskurs og i er realiteten fånyttet da opprettelsen av en fullstendig symbolsk orden aldri kan stabiliseres. En må isteden akseptere at den store Andre, som garanti for et ønsket utfall, alltid er ufullstendig. Å skulle beskrive en konkret vei videre for partiet, som ivaretar dets evne til å holde subjekter investert i deres posisjon, er derfor fåfengt. Psykoanalysen vil som kjent avfeie alle

forestillinger om utopi innenfor politikken (McGowan, 2013). For MDG innebærer det at naturen som den store Andre ikke eksisterer som et lukket system, og den kan derfor ikke fungere som en garanti for en bærekraftig utvikling. Samtidig må spørsmålet om hvorvidt mennesket har en rettmessig plass eller ikke i naturen, avvises – for naturen eksisterer ikke som noe mennesket kan ha en rettmessig plass i. På denne måten blir autoriteten til mesteren (S₁) konstant tvilt ved: Usikkerheten kan ikke skjules. På den andre siden har vi allerede sett hvordan MDG synliggjør mangelen på jouissance som er lovet fra forbrukersamfunnet. Å «avsløre» hvordan andre, dominerende politiske visjoner også er preget av mangel på sikkerhet, er antagelig mer fruktbart (Stavrakakis, 2007).

En annen idé kan være å omdefinere bærekraft til et prinsipp der ingen har rett til å bruke naturens ressurser på en måte som hindrer andre mennesker i å oppnå en viss levestandard. På den måten innehar bærekraft en åpenbar politisk funksjon, men den blir ikke merket med en utopisk visjon. Da tar man stilling til forholdet mellom de inkluderte og de ekskluderte, som synliggjør eventuelle konsekvenser også for de som har minst. Bærekraft vil da heller ikke være avhengig av en symbolsk garanti, det være seg naturen eller annet system. Den definerer et politisk mål, samtidig som den konstituerende mangelen holdes åpen. Hvis vi insisterer på vårt objekt a på denne måten, selv i møte med usikkerhet, vil vi ifølge Žižek (2008) ikke gå *forbi* fantasien, men ha en sterkere identifisering med vår fantasi enn noen gang før.

Vi har i denne artikkelen anvendt lacansk diskursanalyse på sentrale tekstlige kilder til MDGs grønne ideologi. Gjennom analysen viste vi hvordan naturen kommer til å representere den store Andre, og visjonen om bærekraft og lovnaden om jouissance representerte alternative kilder til nytelse vis-à-vis konsumerismen. Avslutningsvis drøftet vi hvordan den grønne fantasien om fremtiden nødvendigvis må være heftet med usikkerhet, ettersom naturen alltid er ufullendt, og hvordan MDG kan være tro mot uvissheten uten å miste sin naturlige appell.

Referanser

- Brown, T. (2016). Sustainability as empty signifier: Its rise, fall, and radical potential. *Antipode* 48(1), 115–133. doi: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/anti.12164/epdf>
- Cederström, C., & Spicer, A. (2014). Discourse of the real kind: A post-foundational approach to organizational discourse analysis. *Organization*, 21(2), 178–205. doi: <https://doi.org/10.1177/1350508412473864>
- Dodds, J. (2011). *Psychoanalysis and ecology at the edge of chaos*. New York: Routledge.

- Evans, D. (1998). From Kantian ethics to mystical experience: An exploration of jouissance. I D. Nobus (red.). *Key concepts of Lacanian psychoanalysis* (s. 1–28). New York: Other Press.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Fink, B. (1998). The master signifier and the four discourses. I D. Nobus (red.), *Key concepts in Lacanian psychoanalysis* (s. 29–47). New York: Other Press.
- Frosh, S., & Emerson, P. D. (2005). Interpretation and over-interpretation: disputing the meaning of texts. *Qualitative Research*, 5(3), 307–324. doi: <https://doi.org/10.1177/1468794105054457>
- Glynos, J. (2001). The grip of ideology: a Lacanian approach to the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies*, 6(2), 191–214. doi: <https://doi.org/10.1080/13569310120053858>
- Glynos, J. & Howarth, D. (2007). *Logics of critical explanation in social and political theory*. New York: Routledge.
- Gullberg, A, T. (2015, 15. september). Grønn smitte. Hentet 3.11.2016 fra <http://www.cicero.uio.no/no/posts/klima/gronn-smitte>
- Hansson, R., & Opoku, H. (2015). Vi får ikke bedre livskvalitet av tre ganger mer materielt forbruk. *Fremover. De Grønnes kronikkhefte*. (9–11). Hentet 9.10.2015 fra [https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr %C3 %B8nnes-...](https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr%C3%B8nnes-...)
- IPCC. (2013). Summary for policymakers. I T. F. Stocker, D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex & P.M. Midgley (red.). *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (s. 3–29). Cambridge: Cambridge University Press. Hentet 3.10.2016 fra http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg1/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf
- Lacan, J. (1985). *Det symbolske: Skrifter i utvalg*. Oslo: Gyldendal.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy*. London: Verso.
- Lertzman, R. (2015). *Environmental melancholia: psychoanalytic dimensions of engagement*. New York: Routledge.
- McGowan, T. (2004). *The end of dissatisfaction?* Albany: SUNY Press.
- McGowan, T. (2013). *Enjoying what we don't have. The political project of psychoanalysis*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- MDG. (2015a). *Fremover. De Grønnes kronikksamling*. Hentet 9.11.2015 fra [https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr %C3 %B8nnes-...](https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr%C3%B8nnes-...)

- MDG. (2015b). Norge om 25 år. Hentet 15.11.2015 fra <https://www.mdg.no/nyheter/norge-om-25-ar/>
- MDG. (2015c). Rasmus Hansson og Hilde Opokus taler til landsmøtet 2015 (videofil). Hentet 19.10.2016 fra <https://www.youtube.com/watch?v=W32GY5Q6FMA>
- MDG. (2016a). Arbeidsprogram 2013–2017. Hentet 3.1.2016 fra https://www.mdg.no/content/uploads/2013/06/MDG_Arbeidsprogram_web.pdf
- MDG. (2016b). Prinsippprogram. Hentet 3.1.2016 fra https://www.mdg.no/content/uploads/2013/06/MDG_Prinsippprogram_web.pdf
- MDG. (2016c). Rasmus Hanssons åpningstale. Hentet 5.6.2016 fra <https://www.mdg.no/mdglm/rasmus-hanssons-tale-til-landsmotet/>
- MDG. (2016d). Une Aina Bastholms avslutningstale. Hentet 25.9.2016 fra <https://www.mdg.no/mdglm/une-aina-bastholms-avslutningstale/>
- NASA. (2016). The consequences of climate change. Hentet 3.10.2016 fra <http://climate.nasa.gov/effects/>
- Neill, C. (2011). *Lacanian ethics and the assumption of subjectivity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Opoku, H. (2015a). Ikke blå, ikke rød, men grønn – derfor er vi blokkuavhengige. *Fremover. De Grønnes kronikkhefte*. (s. 6–8). Hentet 9.10.2015 fra [https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr %C3 %B8nnes-...](https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr%C3%B8nnes-...)
- Opoku, H. (2015b). Mennesket i den grønne ideologien. *Fremover. De Grønnes kronikkhefte*. (s. 14–15). Hentet 9.10.2015 fra [https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr %C3 %B8nnes-...](https://www.mdg.no/content/uploads/2015/06/Fremover-De-Gr%C3%B8nnes-...)
- Parker, I. (2005). Lacanian discourse analysis in psychology: Seven theoretical elements. *Theory & Psychology, 15*(2), 163–182. doi: <https://doi.org/10.1177/0959354305051361>
- Parker, I. (2010). Psychosocial studies: Lacanian discourse analysis negotiating interview text. *Psychoanalysis, Culture & Society, 15*(2), 156–172. doi: <https://doi.org/10.1057/pcs.2009.21>
- Parker, I., & Pavón-Cuéllar, D. (2014). Introduction. I I. Parker & D. Pavón-Cuéllar (red.), *Lacan, discourse, event: New psychoanalytic approaches to textual indeterminacy* (s. 1–15). London: Routledge.
- Pavón-Cuéllar, D. (2010). *From the conscious interior to an exterior unconscious*. London: Karnac Books.
- Schor, J. (2015). Climate, inequality, and the need for reframing climate policy. *Review of Radical Political Economics, 47*(4), 525–536. doi: <https://doi.org/10.1177/0486613415576114>

- Schmuck, P., & Vlek, C. (2003). Psychologists can do much to support sustainable development. *European Psychologist*, 8(2), 66–76. doi: 10.1027//1016-9040.8.2.66
- Stavrakakis, Y. (1999). *Lacan and the political*. New York: Routledge.
- Stavrakakis, Y. (2007). *The Lacanian left*. Albany, NY: SUNY press.
- Stern, P.C., Dietz, T., & Guagnano, G.A. (1995). The new ecological paradigm in social-psychological context. *Environment and Behavior*, 27(6), 723–743. doi: <https://doi.org/10.1177/0013916595276001>
- Stoknes, P.E. (2017). *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming*. Oslo: Tiden.
- Vetlesen, A.J. (2015). *The denial of nature*. London: Routledge.
- Weintrobe, S. (red.). (2012). *Engaging with climate change: psychoanalytic and interdisciplinary perspectives*. New York: Routledge.
- Winter, D., & Koger, S. (2004). *The psychology of environmental problems*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Wright, C. (2016). Discourse and the master's lining: A Lacanian critique of the globalizing (bio)politics of the Diagnostic and Statistical Manual. I S. Tomšič, S. & A. Zevnik (red.), *Jacques Lacan: between psychoanalysis and politics* (s. 131–145). New York: Routledge.
- Žižek, S. (1989). *The sublime object of ideology*. London: Verso.
- Žižek, S. (1997a). *The plague of fantasies*. London: Verso.
- Žižek, S. (1997b). The supposed subjects of ideology. *Critical Quarterly*, 39(2), 39–59. doi: 10.1111/1467-8705.00097
- Žižek, S. (2006a). Object a in social links. I J. Clemens & R. Grigg (red.), *Jacques Lacan and the other side of psychoanalysis: reflections on seminar XVII, sic 6* (s. 107–128). Durham, NC: Duke University Press.
- Žižek, S. (2006b). *The parallax view*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Žižek, S. (2007). Censorship today: Violence, or ecology as the new opium of the masses. Hentet 3. 1. 2016 fra <http://www.lacan.com/zizecology1.html>
- Žižek, S. (2008). The liberal utopia: Against the politics of jouissance. Hentet 27. 8.2016 fra <http://www.lacan.com/zizliberal.htm>
- Župancic, A. (2006). When surplus enjoyment meets surplus value. I J. Clemens & R. Grigg (red.), *Jacques Lacan and the other side of psychoanalysis: reflections on seminar XVII, sic 6* (s. 155–178). Durham, NC: Duke University Press.